

**AŞIQ ƏLƏSGƏRİN ƏSƏRLƏRİNİN AZƏRBAYCAN
GEYİM MƏDƏNİYYƏTİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ ROLU**

**THE ROLE OF ASHUG ALASGAR'S WORKS IN THE
STUDY OF AZERBAIJANI CLOTHING CULTURE**

**РОЛЬ ПРОИЗВЕДЕНИЙ АШУГА АЛЕСКЕРА В
ИЗУЧЕНИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
НАЦИОНАЛЬНОЙ ОДЕЖДЫ**

Fəzail VƏLİYEV

*Tarix elmləri doktoru, fazailveli@mail.ru
AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu*

Gülzadə ABDULOVA

*Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, abdulovaaxundova@gmail.com
AMEA Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi*

Summary

Clothes are one of the important attributes of material culture. In the course of the development of history, national costumes have become obsolete, and people who keep information about clothes in their memories have left the life. Written information about clothes is found in the works of travelers, diplomats, and historians of antiquity. Oral folk art plays a rich role in the study of national costumes. Beginning with the epos “Kitabi-Dada Gorgud”, bayats, proverbs and folk tales, and even riddles are a carrier of knowledge about national costumes. In this regard, the work of ashugs is distinguished by its originality. Since the ashugs were always among the people, they got acquainted with the life of the population, while singing to the brides, they mentioned about their clothes and ornaments, and passed valuable ethnographic information to the present day. Ashug Alasgar's work is very rich in this regard. The great master of words, “I am an ashug, there is no prohibition on my language”, “There is no prohibition on ashug” (160), paints a complete portrait of the bride and groom he sings, and creates a full picture of her beauty and dress. In Ashug's works kaftan, traditional female clothes such as “nimtənə” (kaftan), “mərnus dizlik” (trouser), scarf, kelaghayi, shoes, shirt, chukha, fabric belt etc., belt, necklace, bracelet, gold decoration, earring, and other decorations are mentioned. These examples of material culture found in the works of Ashug are valuable ethnographic information and serve as an important source in the study of the national costume culture of Azerbaijan.

Key words: Ashug Alasgar, clothing culture, jewelry, nimtana, kaftan, kelagay, shal, shoes

Резюме

Одежда является одним из важнейших атрибутов материальной культуры. В процессе исторического развития национальная одежда выходила из употребления, а люди, хранившие в памяти сведения о ней, покинули нас. Письменные свидетельства об одежде, встречающиеся в произведениях путешественников, дипломатов, трудах историков античного периода носят разрозненный характер. Богатым источником в изучении национальной одежды является устное народное творчество. Начиная с эпоса «Деде Горгуд», стихи «баяты», народные пословицы и поговорки, даже загадки являются носителями знаний о национальной одежде. В этом плане ашугское искусство отличается своеобразием. Поскольку ашуги постоянно находились в народной среде, они были знакомы с бытом населения, поэтично воспевая наряды и украшения девушек на выданье, донесли до наших дней ценные этнографические сведения. Творчество ашуга Алескера отличается большим богатством с этой точки зрения. «Я ашуг, язык мой не знает запрета», «Ашугу ничто не возбраняется» утверждает большой мастер слова, рисуя полный портрет зрелой девушки, восхваляет не только ее красоту, но и создает обстоятельное представление об ее одежде и украшениях. В произведениях ашуга можно встретить название таких элементов национальной женской одежды как чепан, безрукавка, шерстяной наколенник, шаль, платок «герати», туфельки, чувяки, сорочка, душегрейка, пояс, а также украшений – ремень, ожерелье, резьба, серьги, коралловое ожерелье и т.д., и тканей – лоскутная, тирмя, шаль, кумач, атлас, цветастая. Ценные этнографические сведения об этих образцах материальной культуры, содержащиеся в творчестве ашуга, выступают в роли важного источника в изучении национальной культуры одевания в Азербайджане.

Ключевые слова: Ашуг Алескер, культура одежды, украшения, минтан, kaftan, келагай, шал, башмак

Bütövlükdə türk dünyasının, eləcə də bu böyük dünyanın etnik-mədəni sisteminin bir hissəsi olan Azərbaycan xalqının bədii təfəkkürünün, təxəyyül və fəhm imkanlarının, fəlsəfi düşüncəsinin, yaradıcılıq manera-sının yüzilliklər boyunca yaranıb biçimlənən, ilkin orta əsrlərdən üzü bəri daim inkişaf etdirilən, öz tarixi inkişaf yollarında müxtəlif mərhələlərdən keçərək təkmilləşən, müxtəlif adlarla (ozan, varsaq, yanşaq, aşıq və s.) mövcud olan saz-söz sənəti zəngin və tükənməz mədəni xəzinə, milli-mənəvi dəyər, xalqın məişət və mədəniyyətinin real mənzərəsini özündə əks etdirən sinkretik sənət növü kimi həmişə seçilmiş, bu sənətin aparıcıları və davamçıları el-oba içərisində xüsusi hörmətə-izzətə, sevgiyə, inama və güvən yerinə çevrilmiş, ümumxalq rəğbətində layiq olmuşlar. Aşıq yaradıcılığı – bu zəngin

mədəni irs bu zamana kimi müxtəlif ədəbi-bədii prizmalardan tədqiqata cəlb olunmuş, onun bir çox xüsusiyyətləri (yaranişı, biçimlənməsi, müxtəlif sivilizasiya mərhələlərində durumu, aşığı mühitləri, poetikası, saz havacatları, ayrı-ayrı zaman sənət ustalarının həyat və yaradıcılığı və s.) mükəmməl şəkildə araşdırılmış, elmi ictimaiyyətin və geniş oxucu auditoriyasının ixtiyarına verilmişdir. Lakin təəssüflər olsun ki, aşığı yaradıcılığı, saz-söz sənəti bu vaxta qədər geniş etnoqrafik tədqiqatlardan kənarda qalmışdır (6, s. 193). Tarixi inkişafımızın müxtəlif mərhələlərində xalqın dərdinə həyan, onun maddi və mənəvi dünyasının danışan dili, görün gözü, eşidən qulağı və qan yaddaşı olan bir çox sənətkarlar meydana gəlmiş, bu sənət sahəsində çox zəngin irs qoyub getmişlər. Onların (Dirili Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım, Sarı Aşığı, Məmməd Hüseyin, Molla Cümə, Ağdabanlı Aşığı Qurban, Aşığı Hüseyin Şəmki, Aşığı Hüseyin Bozalqanlı, Aşığı Şəmşir, Aşığı Əsəd, Borçalı Şair Nəbi, Çoban Əfqan, Xəyyat Mirzə və b.) müxtəlif mövzulara həsr olunmuş qoşma, gəraylı, mükəmməl, təcnis və b. şeir janrlarında yazdıqları şeir düzgünləri, araya-ərsəyə gətirdikləri məhəbbət və qəhrəmanlıq dastanları Azərbaycan xalqının geyim mədəniyyətinin tarixi-etnoqrafik baxımından araşdırılmasında etibarlı mənbə kimi diqqəti cəlb edir. Bunlardan biri də bu il anadan olmasının 200 illik yubileyini böyük təntənələrlə qeyd etdiyimiz ustad sənətkar Aşığı Ələsgərdir. Folklorşünas alim M. Allahmanlı haqlı olaraq yazır ki, aşığı sənəti milli mədəniyyətimizdə heç bir xalqla şəriki olmayan müstəsna sənətdir. Onunla heç nə olmadan da dünya mədəniyyəti sisteminə daxil olub layiqli yer tutmaq olar (3, s. 33). Aşığı Ələsgərin poetik dünyası məhz belə “dünya mədəniyyəti sisteminə daxil ola biləcək” poetik dünyadır. “Mən aşığı, yasaq yoxdu dilimə”, “Aşığı yoxdu qadağa” (4, s. 160) deyən böyük saz-söz ustası tərənnüm etdiyi qız-gəlinin tam portretini çəkir, onun gözəlliyi ilə yanaşı, geyim və bəzəyi haqqında da dolğun təsəvvür yaradır. Göyçə mahalında anadan olmasına baxmayaraq, Aşığı Ələsgər bütün Azərbaycan bölgələrini aralıq-yaylaqlı gəzmiş, ağır el yığnaqlarını, günlərlə davam edən toy məclislərini yola vurmuş, rast gəldiyi gözəllikləri vəsf etmiş, həm də gözəllər şəninə şeirlər qoşaraq: “Ələsgərəm, gözəllərdi əzbərim!” – demişdir. Şübhəsiz ki, böyük sənətkar bu misrəni deməklə, təkcə vəsf elədiyi el qızlarının mənəvi gözəlliyini, diqqət çəkəcək zahiri göyçəkliyini, ağıl-kamalı deyil, həm də onların bu gözəlliklərini tamamlayan geyim və bəzəklərini nəzərdə tutmuşdur.

Türk etnik-mədəni mühitində yaranıb formalaşmış və onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan, eyni zamanda lokal-məhəlli xüsusiyyətləri ilə seçilən Azərbaycan milli geyimlərinin böyük qismini qadın geyimləri təşkil edir. Aşıq Ələsgər şeirlərində, müxəmməslərində bahalı parçalardan zərrin libaslar geyinən, imkanları daxilində əllərindən gələn bəzək-düzəkləri libaslarına əlavə edən, qədd-qamətli, “mina gərdənli”, “lalə yanaqlı”, “qaymaq dodaqlı”, “kaman qaşlı”, “tər lan baxışlı”, “imran dilli” el gözəlləri təriflənir. Aşığın məftunu olduğu gözəllər təkcə geyimləri ilə diqqəti cəlb etmir, o, elə gözəlləri tərif obyekti seçir ki, onlarda “libas əndamına layiq, əndam libasından gözəl” olur, davranışı, ağıl-kamalı ilə nümunə göstərilir. Aşıq Ələsgərin “Mələk”, “Pəri”, “Fatmanın”, “Xırdaca qız”, “Həcər”, “Şahpəri” müxəmməsləri, “Gülxanım”, “Kəklik”, “Maral”, “Ceyran” rədifli gəraylıları, “Bəyistan”, “Yaraşır”, “Kimi”, “Köynəyinə”, “Güləndam”, “Güllü”, “Gülpəri”, “Leyli”, “Müşkünəz”, “Sarıköynək”, “Telli”, “Xurşid” kimi gözəlləmələri onun sözün həqiqi mənasında gözəllik aşığı, gözəl vurğunu və bu gözəllikdən rişələnen gözəllik nəğməkarı olduğunu təsdiqləyir (6, s. 54), eyni zamanda onun əsərlərini geyim mədəniyyətimizin öyrənilməsi üçün dəyərli mənbəyə çevirir. Dədə Ələsgər təriflədiyi gözəli sanki bir rəssam fırçasının qüdrətilə təsvir edir, onun libasını rəng çalarlarına, parça materiallarına qədər dəqiqliklə göstərir, bəzək elementlərinin geyim dəstini tamamladığını diqqətimizə çatdırır. Bu mənada, Azərbaycan geyim mədəniyyətini araşdıran hər hansı bir tədqiqatçının Aşıq Ələsgər yaradıcılığına müraciət etməməsi mümkün deyil. Çünki aşığın özü demişkən:

Qınamayın Ələsgəri,
Gözəlliyin məddahıdı;
Qüdrətin naqqasına

Olubdu heyran, dolanır (4, s. 131-132).

Qeyd etdiyimiz kimi, Aşıq Ələsgər təkcə el qızlarının özünü mədh (vəsf) eləməyib, onun geyim və bəzəklərindən də gözəlin obrazını yaratmaqda istifadə edirdi. Bildiyimiz kimi, xalq düşüncəsində “Gözəllik ondur, doqquzu dondur” anlamı mövcuddur, ona görə də gözəlin gözəlliyini qabardan bu elementlər saz-söz ustalarının, xüsusən Dədə Ələsgərin diqqətindən kənar qalmamışdır. Aşığın yaradıcılığından bir nümunəyə diqqət yetirək:

Ağ ipəkdən dizliyi var,
Gül düzdürüb yaxasına.
Başında Herat kəlağay,

Bənzər göllər sonasına.
Libası əndama layıq,
Əndam uyur libasına.
Qızıldan kəmər yaraşır
Sinəsi meydan Giləyə.
...Ağ buxağa inci mərcan,
Üstünə sim-zər yaraşır.
Mina tək gərdəninə
Yaquti-əhmər yaraşır (4, s. 136).

Göründüyü kimi, ustad aşıq dizlikdən başlayaraq yaxasına gül tikmələnməmiş köynəyə, qızıl kəmərə, inci-mərcandan, qızıldan tərtiblənməmiş çənəbəndə qədər geyim və bəzəklərin təsvirini verə bilmişdir. Yaquti-əhmər, qızıl kəmər, inci-mərcan və digər geyim və bəzək növləri el qızı Gilənin zəngin bir ailəyə mənsub olduğunun əlamətidir.

Aşığın məharətlə çəkdiyi qadın obrazlarından biri al-yaşıl geyinmişdir, əynində atlas qəba var, belinə şal bağlamış, telinə daraq taxmışdır:

Ətlazdan qəbalı, belində şalı,
Gövhərdən bahalı üzündə xalı.
Geydi yaşıl-alı, yaxdı mahalı,
Əyri tellər ayna qabağa düşdü...
Tellərində şana, əlində hana,
Yəmən, yaqut əhmər dodağa düşdü (4, s. 86).

Aşığın ustalıqla verdiyi bu təsvir hər hansı bir rəssam və ya etnoqraf üçün XIX əsr qadınının obrazını yaratmağa, geyim tərzini haqqında fikir yürütməyə imkan verir.

Azərbaycan qadın geyimlərinin böyük qismini baş geyimləri təşkil edir. Azərbaycanın ənənəvi qadın geyim kompleksi içərisində baş geyimləri həmişə xüsusi yer tutmuşdur. XIX-XX əsrin əvvəllərində “abır-həya, ismət və bakirəlik, qadın gözəlliyinin ülvyyəət meyarı sayılan baş geyimləri şərqli qadınların daim milli ləyaqət göstəricisi olmuşdur. Bu geyim növləri çeşidlərinin müxtəlifliyi, yüksək bədii tərtibatı və bəzək harmoniyası, başlıcası isə öz mühafizəkarlığı ilə digər geyim növlərindən daha çox fərqlənmiş, Azərbaycan qadınlarının sosial-iqtisadi vəziyyətini, estetik zövqünü, etnik və sinfi mənsubiyyətini aydın əks etdirmişdir. Şərq aləmində qadınların nəinki naməhrəm yanında, hətta evdə belə başıaçıq gəzməyi qəbahət hesab edildiyindən, onların həmişə başıörtülü olması sanki yazılmamış qanun şəklini almışdı” (9, s. 22). Dədə Ələsgərin yaradıcılığında bu

baş geyimlərinin bir neçə növünün adı çəkilir. XIX-XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan qadınının geyim dəstində geniş yer alan heratı kəlağayın adı aşığın bir neçə əsərində keçir:

Sinəm dərd əlindən oldu yaralı,
Səni görənlərin çasır xəyalı,
Bürüyüb zülfünü başının şalı,
Heratı kəlağay şala yaraşı! (5, s. 8).

Aşıq bu misralarla həm də başbağlama formaları haqqında dəyərli məlumat verir. Belə ki, Göyçə mahalının və ona yaxın olan ərəzilərin qadın başbağlama üsullarında lokal-məhəlli xüsusiyyətlər özünü göstərirdi. Bu bölgədə qadınlar, xüsusən, cavan gəlinlər başına əvvəlcə dingə qoyur, üstdən kəlağayı bağlayır, sonra onun üstündən şalı başa elə salırdılar ki, o bədənin böyük hissəsini örtürdü. Bu üsul XIX-XX əsrin əvvəllərində İrəvan, Naxçıvan bölgələrində geniş yayılmışdı. Əksər hallarda kəlağayın altından qıyqac və ya ləçəklə baş bağlanır, üstdən kəlağayı örtülürdü. Qıyqac tellərin bir yerə yığılmasına, aşıq demişkən, telin üstdən basılmasına, gizlədilməsinə xidmət edirdi:

Gözəl, sənin nə vədəndi,
Kəsilib qısa tellərin?
Kəlağayı əlvən, qıyqacı
Üstündən basa tellərin (4, s. 60).

Milli geyimlər arasında köynəklər xüsusi yer tutur. Bu geyim növü aşıq yaradıcılığında ən çox vəsf olunan geyimdir. Aşıq Ələsgər isə köynəklə bağlı elə incə məqamlara toxunmuşdur ki, onların bir qisminə başqa aşıqların yaradıcılığında rast gəlinmir. Məsələn, geyimlərin bəzədilməsində istifadə olunan “güləbətın qıy”ı ustad nəzmə bu cür çəkmişdir:

Güləbətın qıyı tər sinən üstə,
Nə gözəl yaraşır qız köynəyinə (4, s. 58).

Üst geyimlərinin yaxası açıq olduğu üçün köynək diqqət çəkici olur, ona görə də onun yaxasının bəzənməsinə xüsusi önəm verilirdi. Bəzəklər əksər hallarda qızıl, gümüş sikkələrdən və zərgərlik məmulatından olurdu. Onlardan biri haqqında Aşıq Ələsgər belə məlumat verir:

Gözəl yaranıbsan qalı-bəladan,
Yanağın göyçəkdi güldan, laladan.
Zərgər gül doğrasın zərin tiladan,
Əlindən gəldikcə düz köynəyinə (4, s. 59).

Aşığın Misirdən gəlmiş köynəkdən bəhs etməsi (4, s. 252) isə xalqlar və ölkələr arasındakı ticarət-iqtisadi və etnik-mədəni əlaqə-

lərdən soraq verir. Aşığın yaradıcılığında diqqət çəkən məqamlardan biri də geyimin ətəyinin muncuqla bəzənməsidir:

Ağ ipəkdən dizliyi var,
Köynəyini geyib sarı;
Gərdənə həmayıl salıb,
Ətəyə düzüb mirvarı (4, s. 140).

Azərbaycan geyim mədəniyyətində köynəyin ətəyinə qızıl və gümüş bəzəklər və sikkələr asılması geniş yayılmışdı. Bu bəzəklər “ətəklilik” adlanır və gənc xanımların köynəyinə tətbiq olunurdu (2, s. 189). Köynək ətəyinə muncuq düzülməsinə isə rast gəlinməmişdir. Ona görə də aşığın adını çəkdiyi ətək tuman və ya küləcə ətəyi olduğu şübhəsizdir. Sənətkarın dizliyin adını çəkməsi də bu fikri təsdiq edir. Həmin tumanlar digər bölgələrə aid tumanlardan gödək olduğu üçün dizliklə və ya şalvarla (tumanla) geyilirdi (1, s. 95). Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin kolleksiyasında məhz İrəvan və Naxçıvan bölgələrinə aid muncuq tikmə üsulu ilə bəzədilmiş tumanlar və bir küləcə nümunəsi qorunur.

Mələk adlı bir el gözəlinin tərifinə həsr etdiyi müxəmməsdə Dədə Ələsgər nimtənənin adını çəkir ki, bu geyim əsasında həmin şeirin aşığın gənclik illərində yazıldığını söyləmək olar. Çünki orta əsrlər dövründə geniş yayılmış nimtənə artıq XIX əsrin ortalarında Azərbaycan milli qadın geyimləri sırasından çıxmışdır. Aşıq nimtənənin adını çəkməklə kifayətlənmir, onun parça materialı haqqında da dəyərli məlumat verir:

Geyinib əndamına
Əbrü ətlaz, alı gözəl;
Xara don, zərrin nimtənə,
Başındakı şalı gözəl (4, s. 147).

Zərrin adlandırılan parça XVIII-XIX əsrin birinci yarısında imkanlı təbəqənin geyim dəstində geniş istifadə olunurdu. Üzərində zərli naxışları olduğu üçün parça belə adlanırdı. Başqa folklor nümunələrindən də nimtənənin zər işləməli parçadan olduğu məlumdur (11). Şeir parçasında əksini tapan xara, atlas dövrün məşhur parçaları olmuşdur.

Çəpkən XIX əsrin sonlarına qədər qadın geyim dəstində əsas yer tutmuş, Qarabağda, Bakı-Şirvan bölgəsində geniş istifadədə olmuşdur. Onun adı aşıq yaradıcılığı və klassik poeziya nümunələrində, xüsusən M.P.Vaqifin əsərlərində dəfələrlə xatırlanmışdır. Aşıq Ələsgər isə bu geyimi özünəməxsus ustalıqla təqdim edir:

Çəpkəni hər rəng çalır,
Tovuzun cığası kimi;
Baratdı, behiştədən gəlib,
Geydirib qılman gözələ (4, s. 139).

Digər bir nümunədə isə aşiq çəpkənlə yanaşı, ilk dəfə rast gəldiyimiz mərnus dizliyin də adını çəkir:

Qüdrətdən çəkilib qaməti-şahbaz,
Mərnus dizlik geyib, çəpkəni atlas,
Buxaq düymələnib, kağızdan bəyaz,
Mərcan düzüb boyunbağı qırmızı (4, s. 62).

Aşiq Ələsgərin əsərlərində hətta ayaq geyimlərinin də adı çəkilir ki, bu geyimlərin bəzisinin adına aşiq yaradıcılığında ilk dəfə rast gəlinir. Böyük sənətkar sağrı başmaq, kalman çarıq və məs kimi ayaq geyimlərini öz əsərində tarixiləşdirmişdir:

Yaraşır əndamına
Yaşılı, alı gözəlin,
Ayağına sağrı başmaq,
Başına şalı gözəlin (4, s. 125).

Bundan başqa, Aşiq Ələsgər ustalıqla bir misrada iki ayaq geyimi (başmaq və məs) haqqında məlumat verə bilmişdir:

Əylən məclisinə gəl, məsini gör,
Sağrı başmaq geyib, gəlməsini gör (5, s. 24).

XVIII-XIX əsrlərdə qadın geyim dəstində “baharı”, “katıbi” (“katıvi”), “küləcə” adı ilə tanınan geyim də əsas yer tutmuşdur. Yüksək təbəqənin geyim dəstinə daxil olan küləcələr bahalı tirmə, məxmər parçalardan tikilir, müxtəlif tikmə üsulları, geyim bəzəkləri ilə bəzədilir, yaxasına qızıl, gümüş qozalar düzülürdü. Bu geyimin adı aşiq yaradıcılığında və klassik poeziya nümunələrində az xatırlanır. Aşiq Ələsgər Şahpərinin tərifində onun küləcəsinə də yer verir:

Silkinir, qumrovları
Zey-zey deyir, gəlir səsi;
...Əynində xas güləcə,
Ətəyində zər baftası;
Qaməti ər-ər kimi,
Əcəb yaraşır libası;
Vəsfini söyləməyə
Olmuşam imran, Şapəri! (4, s. 155).

Dədə Ələsgər əhali arasındakı sosial bərabərsizliyin geyimlərdə özünü necə əks etdirdiyini ustalıqla bəyan edirdi:

Kimi atlas geyir, tirmə qurşayır,
Kimi üryan gəzir qarın içində (4, s. 55).

Aşığın yaradıcılığında rast gəldiyimiz maraqlı məqamlardan biri də niqab haqqında məlumatlardır. Niqabın adı “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında çəkilsə də, onu cəmi 4 adamın daşdığı qeyd olunur (7, s. 218). Həmin niqablar xüsusi tərzdə, metaldan hazırlanırdı. Dastanda Burla xatunun Qazanın qarşısında niqab qaldırması isə rübəndlə qarışdırılsa da, digər boylarda qadınların geniş şəkildə niqab daşımadaqları, müstəsna hallarda yaşmaqlandığı məlum olur (6, s. 56). Azərbaycan qadınının niqab və ya rübənddən istifadə etməsi islamın gəlişindən sonra, xüsusən şəhər mühitində geniş yayılmışdır. Usdad aşığın yaşadığı Göyçə mahalı və ona qonşu olan Qarabağda niqabdan nadir hallarda istifadə olunmuşdur. Qadınlar əsasən yaşmaqdan istifadə etmişdir. Aşıq niqablı qadınlara səfər etdiyi ərazilərdə, Naxçıvan, Ordubad və s. ərazilərdə rast gələ bilərdi. Bununla belə, onun əsərlərində niqab adına tez-tez rast gəlinir:

Aç niqab altından mah camalını,
Aləmi hüsnünə ha mayıl eylə! (4, s. 96)

Yaxud da:

Yel vurdu, rübəndi atdı üzündən,
Elə bildim doğdu ay, sarıköynək!

Bəlkə də, aşıq yaşmaq sözünü niqabla əvəzləyərək istifadə etmişdir.

Geyim mədəniyyətinin vacib ünsürlərinin bir hissəsi də bəzəklərdir. XIX-XX əsrin əvvəllərində qadın geyim kompleksini bədii-dekorativ cəhətdən tamamlayan, onun milli koloritini və estetik bütövlüyünü təmin edən bəzəklər çoxçeşidli hazırlanmaqla, bir qayda olaraq, zər-ziba içində süslənən bəy, ağa, xan, tacir-tüccar qadınlarının libaslarında üstün yer tutmuşdur (10, s. 324). İstər aşıq şeirində, istərsə də klassik poeziya nümunələrində ən çox adı çəkilən bəzək növü gümüş kəmərlərdir. Heç bir gəlini kəmərsiz təsəvvür etmək mümkün deyildi. Gəlin xonçasına gümüş kəmərin qoyulması vacib şərt idi. Kasıb ailələrdə bu kəmərlər misdən, daha imkanlı ailələrdə isə qızıldan olurdu (1, s. 195). Aşıq yaradıcılığı və klassik poeziya nümunələrində qızıl kəmərin adına çox nadir hallarda rast gəlinir. Bu da xalqın maddi durumu ilə bağlı idi. Aşıq Ələsgərin müxəmməslərindən birində qızıl kəmərin də adı çəkilir:

Libası əndamına layiq,
Əndamı uyur libasına.
Qızıldan kəmərlər yaraşır
Sinəsi meydan Giləyə (4, s. 136).

Gümüş kəmərin adı isə aşığın yaradıcılığında tez-tez və özünəməxsus ustalıqla çəkilir:

“Bəxtəvər gümüş kəmə
Qucur qəddi-qalı gözəl” (4, s. 147)

“Mənim yarım inci geyib, incidir,

İncə beldə gümüş kəmə, inci, dürr (4, s. 104) və s.

Aşığın işlətdiyi və bu günümüz üçün istisnasız olaraq arxaizmə, tarixizmə çevrilmiş ifadələrin – çəpkən, küləcə, sağrı başmaq, dizlik, güləbətın qıy, məs, həmayıl, tana, herat kəlağay, şal və s. haqqında muzey materialları əsasında məlumat almaq mümkündür. Amma mərnus dizliyin, Misirdən gəlmiş köynəyin necə olması haqqında məlumatların əldə olunmasına, “Kəsəmənli nə cür geyir papağı?” (4, s. 187) – sualına cavab tapmağa ehtiyac vardır. Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı təkcə geyim mədəniyyətinin deyil, ümumiyyətlə, Azərbaycan etnoqrafiyasının öyrənilməsində qiymətli mənbədir. Ona görə də onun yaradıcılığı daim öz aktuallığını qoruyub saxlayacaqdır.

QAYNAQLAR

1. Abdulova G. Azərbaycan qadın geyim və bəzəklərinə dair // AMEA Xəbərlər (ictimai elmlər seriyası), №4, Bakı 2015, s. 88-109
2. Abdulova G. Azərbaycan qadın geyim bəzəkləri. Bakı, 2010, s.185-198
3. Allahmanlı M. Aşıq yaradıcılığında genezis anlayışı // Ozan aşıq yaradıcılığının inkişaf yolları (tərtibçilər: M.Allahmanlı, Rza Xəlilov). Bakı, 2013
4. Aşıq Ələsgər. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 2004
5. Azərbaycan aşıq şeirindən seçmələr. 2 cildə, II cild, Bakı, 2005
6. İmranoğlu F.V. Azərbaycanın maddi mədəniyyəti aşıq yaradıcılığında. Bakı, Mütərcim, 2021
7. Kitabı-Dədə Qorqud. Bakı, 2004
8. Kitabı-Dədə Qorqud ensiklopediyası. İki cildə. II cild. Bakı, 2000
9. Vəliyev F., Abdulova G. Örtübən başına şalı-zər gəzər... Azərbaycanın ənənəvi qadın baş geyimləri. // İşıq Qadın jurnalı № 4 (72), 2012
10. Vəliyev F. Azərbaycanın ənənəvi qadın bəzəklərinin tarixindən // Azərbaycan Tarixi muzeyi. 2006. Bakı, Elm, 2006
11. <https://www.azeribalasi.com/showthread.php/49074-a-nimtene-nimtene>